

8,1886,265; 161 1906/23:2042; 520 54; (15) 488i 280,373,2055; 885 18,1942,221(Slesv.); (23) 161 6.2,104,113,120; (16) 310 2,1857,74,77; (17) 488i 6. 1906/23:2224; (24) 328f 2,33; (25) 161 1906/46:833 2,227; (18) 891 30f; 466 206; 679 1,456f; (18b) 794 (Væggerløse o. 1830); 549 160; (26) 830 8,1887,41; 4.6,1928-30,430,438(Jyll. 1686) og 7,1878,79(nordl. 1686) og 7,1878,79(nordl. 1686) og 7,1878,79(nordl. Vends. o. 1875); 728 53(1736); 310 1,1854,244; 488 6,1883,290; 488i 6.1,339 og 488j 6,219; 854 4,1936, 92f; 161 1906/23: 1338,2184; 328 1,32; 161 1906/23: 789,1259; (19) 944 68; (20) 74 39(1734); 488i 6.2, 104-06; (21) 161 1906/23: 975; (22) 161 1906/23: 83 133,136,211,221,225,238f, m.fl.; 273 176,194,197, 201; (30) 794 2.1,1886-87,47 (Vends.); 488i 6.2,422 (Nebstrup); (31) 885 18,1942,221; (32) 328f 2,88 sml. 1,34f; 637 1925,132(1664); (33) 328c 208; (34)

Ved jagtmiddage pyntedes bordet med rønnebærgrene. Rønnebærgelé er stadig tilbehør til vildt, og de tørrede bær bruges som krydderi i den tilhørende sauce. Maleri af J. L. Jensen. Statens Museum for Kunst.

328f 2,183; (35) 466 173(VSjæll.); 161 1906/23:333, 361,905 og 1906/42 67,143; (36) 644 217; (37) 77 213; (38) 488i 6.2,181,227,289,382; (39) 161 1906/23: 1068; (40) 466 19f,173; (41) 488 9,1888, 13; (42) 488g 1,1190; (43) 19 94 sml. 466 173f; (44) 161; (45) 488i 6.2,304(Ulbølle); (46) 488i 6.1,307 (Vandel) og 488j 6,14f(Borris); (47) 83 32,77; (48) 77 1795,213; 83 138; (49) 665 152h; 83 313; (50) 328f 1,59f, 63f, 220; (51) 256 9,115; (52) 1010 14,1926, 102f,108(1756); (53) 488i 6.2,458; (54) 830 4,1885, 55,68; (55) 488i 6.1,292; 161 1906/23: 2055(1929); (56) 328 1,33; (57) 161 1906/23: 361,788,1274,2224, 3000; (58) 728 53 (1736); 77 1795,213; 891 52; 466 173; 228e 3,1246(Langel.); 760 302; 519 97; 308b 272; (59) 830 10,1888,27; (60) 328f 2,87f jf. 130; (61) 273 193; 328f 1,37; (62) 557 110; (63) 830 1.2,1884,30; 328f 1,37; (64) 728 53; (65) 488i 6.1, 356,359f og 6.2,156; 161 1906/23:381,734,883; (66) 278 11,1938,112 sml. 466 265; 328c 202(Kragelund bymark ØJyll.); (67) 786 365 sml. 488i 6.2,156 (Hundslev v. Kerteminde); (68) 827 3, 2 jf. 19 97; (69) 488i 5,261; (70) 488j 4,112; (71) 466 219f; 135 11/6 1872; (72) 228 68; 488i 1,134,204; (73) 310 2, 1857,33,400; 161 1906/23:2058; (74) 529 54; (76) 591 142; 955 1937,91(Nørkær 1790) og 16,1946, 168; 340 97f (Dronninglund o. 1840); 466 173 (Ø-Jyll.); 488 o 66; (77) 161 1906/23:316,1229,1242; (78) 488j 6,329; (79) 488i 6.2,448 og 328f 2,256 (Ikast); 72 1905,373; (80) 305 186 (o.1850); (81) 466 172; (82) 885 15,1938-39,136; 161 1906/23:3341; (83) 19 98f; 520 54; (84) 488j 6, 99; (85) 794 2.3,1891-92,126; (86) 328f 2,62.

VARSLER, KALENDERREGLER

Mange rønnebær varsler en stor rughøst (1); rønnebær rød, duer rugen til brød o: rughøsten falder sammen med bærrernes modnen (NFyn; 2). Mange rønnebær spår en streng vinter (alm.; 3), blege bær en mild, stærkt røde en hård vinter (NFyn; 4): Længe har hegnenes rønnebær blødt · og varslet for vinter og tidlig sne *Jørgen Vibe* (5).

Når rønnebærrene er røde, er bi- (eller honning-) trækket øde = forbi (6), og når hyldbær er sorte, er sommeren ganske borte (Fyn; 7); når rønneens bær er røde · er som'ren til hælvten øde; når hyldens bær er sorte · er som'ren ganske borte. Når rønnebærrene er (eller bli'r) røde, så er (bli'r) middagssøvnen øde (thi så begynder høstarbejdet) (8), men når bærrerne er modne, begynder »aftensædet« med husflid ved tændte lys (*Århusegnen*; 9).

LITTERATUR: (1) 488 4,1880,405; 488g 1,47; 161 1906/23:815,1451,2401; (2) 760 402; (3) 161 1906/

23:815; 760 563; 941d 51, m.fl.; (4) 161 1906/23: 867; (5) 967f 47; (6) 278 1939,43f; 161 1906/23: 1408(Mors); 822 152; (7) 278 9,1936,24; (8) 363 12/ 11 1925; 252 40,1951, 124; 934 2055(ØJyll., 1929); 760 169; 107 (Stevns); (9) 1007 1898,99 og 1900,81 (1. halvdel af 1800-t).

EVENTYR, FOLKEVISER, TALEMÅDER

I eventyret »De tre rønnetræer« er tre prinsesser af ond kvinde hekset ind i og blevet til rønnebærtræer (1); Askepote-pige siger til rønnetræ, at det skal lukke sig op, og ud kommer en forgyldt karet og heste (Vendsyssel; 2).

Versioner af folkevisen »Hustru og Mands Moder« har stroferne: Den kiste er af det røde røn (eller: det flyvende røn), · slet ingen den forgør i løn; Den er af det røde røn, · den kan ingen troldkvind' forgøre i løn (3); folkevisen »Kong Erik og den spotske Jomfru« (4):

Udi din faders egelund,
der vokser op silje og røn,
og der ligger dine horeunger syv,
en hore er du i løn.

De er sure, sagde ræven om rønnebærrene; ord-sproget kendes på dansk fra 1682 og er en omskrivning af en fabel af Æsop om ræven, der ikke kunne nå op til druerne (5) – siges, når noget efterstræbt er uopnåeligt og omtales som værende intet værd – Rønne er Tors redning (6).

En mand i Brande sogn drømte, hvor han kunne finde en skat ved rønnetræ; det blev siden en talemåde, når nogen i hans familie giftede sig: Nu har N. N. nok fået en gren af rønnetræet fra Brinkkærback (7).

Rønnebærrene fortæller om den kærlighed, som både kan bringe lykke og sorg; »derfor hedder det: 'rønnebær de røde får kenden til at gløde', men også: 'rønnebær så røde får hjertet til at bløde« *Morten Korch* (8).

LITTERATUR: (1) 488 12,1895,305ff; (2) 314 97; (3) 143 10, tillæg 2,133,140; 488 2,1876,118f,123; (4) 143 1,358 jf. 557 120f; (5) 417 1916,268; 984 70; (6) 232 567; (7) 488 4,1880,262 jf. 8,1886,367; (8) 407 nr. 33,1963.

PROSA OG POESI

Det dejligste træ, ingen duft er som det blomstrende rønnebærtræ efter regn, kølig, sød, vel-smagende, den skønneste ånde i verden (a), rønne lugter vådt, let bedøvende, den fylder luften omkring sig med duft, en stillestående,

grødefuld ånde, der kan minde om hylden, men er mere roseagtig (b) *Johannes V. Jensen* (1). Hvert år i juni udfolder de deres hvide flor i en sådan overdådighed, at det på alle kolde gemytter virker næsten uanstændigt *W. A. Linne-mann* (2). De flammende rønnebærklaser prydede sig med perler af regndråber *Erik Aalbæk Jensen* (3). Rønnebærtræerne langs havegærdet strakte sig let fremover med nedadvendte koralklaser ligesom parat til beundrende at kaste deres røde konfetti ned over blomsterprocessionen foran deres fødder (a); de sorte fugle mellem de røde bærklynger i det fintbyggede træ, mellem hvis lette, gennembrudte bladhang små stykker af sommerhimlens blånen skimtedes – hvilket motiv for en maler (b) *Knud Poulsen* (4).

Du smukke røn! De røde bær påminder · om tryllemagt ved røde jomfrukinder, · om magnetismen ved de røde klæder ... *St. St. Blicher* 1844 (5); skønnest af det skønne er · dog de røde rønnebær *Sophus Bauditz* (6), en skål med røde rønnebær som gløder · vidunderfuldt i munter solskinslue ... · rønnebær til begge sider tænder · et evigt funklende septembersmil *Olaf Andersen* (7). Nu lyser fra hegn og haver · de blussende rønnebær. · Just nu – i den kølige høstsol – · ser man, hvor skønne de er. · · De gløder, som havde de suget · op gennem stamme og rod · de stærkeste, rødeste dråber · af jordens hjerteblod *Thorkil Barfod*. Som emmer af rygende elskov · gror rønnens bitre klaser · mellem støvede, rolige træer. · · Inden skoven dør · antændes rønnens gnister · som et dæmpet skrig af rødt *Hans Bjerregaard* (8). Jeg standser i den dybe nat · ved rønnens rod; · nu drypper i det dunkle krat · dens røde blod. · · Der står den ydmyg og beredt · til dom og død, · med sine modne blade bredt · om bærrets glød *Hulda Lütken* (9); se, vinden flosser rønnens løvvrærksflige · og slænger bærrerne i blodig lyst *Eivin Suenson* (10); nu taber rønnen alle sine bær. · En regn af røde perler trillet er. *Carl Dumreicher* (11), rønnebær regner som blodige tårer, · Kristus græd før sin Golgatagang *Jørgen Vibe* (12).

Rosa Abrahamsen, Den bornholmske Røn (13); *Johannes V. Jensen*, Mens rønnen blomstrer (1b); *Ingeborg Kristensen*, Rønnebær (14).

LITTERATUR: (1) a 433q 62; b 433s 71; (2) 544 187; (3) 431 184; (4) a 730c 62; b 730b 72; (5) 78c 24f; (6) 51d 32; (7) 27f 52f; (8) 76c 42; (9) 566 22f; (10) 870 42; (11) 206 68; (12) 967c 42; (13) 2 38f; (14) 489 25.

Æbletræ, *Malus silvestris*

Det i skove, krat, ved gærder hyppige vildtvoksende æbletræ er et middelstort (sjældent over 5 m højt) kortstammet og stærkt forgrenet, torne-t træ med ægformede eller elliptiske savtak-kede blade og vellugtende hvide, på ydersiden lyserøde blomster i skærme. De små næsten runde og grønliggule, undertiden rødligt anløbne frugter (kærnefrugt med to frø i hvert rum) er meget sure og sammensnerpende.

Æble begyndelsen af 1200-t: epla, 1400-t æplæ; fællesgermansk, oldn. epli, af uvis oprindelse; *abild* 1245ff (apeld). I mange stednavne, således klosteret Æbelholt (Eplaholt) 1201ff NSjælland, Æbelø 1231ff (Æblæø) efter en »mærkelig« æblehave på øen (1588; 1), *Lysabild* 1245ff (Liusapeld) Als, forstavelsen hentyder måske til blomsterfarven, bebyggelsen er vel opkaldt efter en gruppe skovabild, sekundære sagn s. 116; *Ebeltoft* 1301ff (Æpplætøftæ) = toft med æbler; *Abild* 1318ff (Abbyld) Sønderjylland, *Abiltofte* 1442ff VLolland, *Eldrup* 1444ff (Ebildrup) Vor herred, *Abildgård* 1445, 1453ff Viborg amt o.a. steder, *Abildvig* (Appellewich) 1458ff SFalster, *Ellerup* 1468ff (Æwældur) SFyn, *Abildskov* 1492ff Viborg amt, Æble og Langæble 1572ff ØFyn (2). –

Færøerne: *apaldur*, *epli*, frugten *surepli*, oprindelig til vildt æbletræ (3).

Blomsterresten på frugten, undertiden også om kærnehuset: (æble-) *fis* 1648ff, beslægtet med fidsel (tysk faser) = (rod)trævl; *kragefis* og *kragears* (efterled = anus) o. 1700, *kragerøv* o. 1700ff, ØJylland, *byldemor* NSjælland 1844, Bornholm (4).

VILDÆBLE: *skovabild* o. 1450ff (skovabele), *skovkrabbe* 1534ff, NSjælland, Bornholm, *krabbe* betegner den dårligt udviklede, forkrøblede frugt; *suræble* 1769ff, *æbletorn* 1783–1818, *krababild* 1799–1870; NSjælland, *abildtorn* Angel 1867, *kratabild* Angel, *surkrat* Angel, Sønderjylland – forleddet af plattysk sor = tør, men sikkert påvirket af dansk sur; krat om lav skovtykning eller til norsk krat = affald; *vilding* og *skovabel* Brenderup Sønderjylland o. 1900, men groede træet ved dige eller grøft: *skiabel* ∅: man mente, det var groet op af en kærne i fæces; *skovknorte* Vendsyssel o. 1890, *skovrut-ter*, -*ruder* Fyn, *svineæbler* NFyn, ØLolland, Falster, vel forhen ædt af svin i skovene, også samlet til svinefoder, iøvrigt nedsættende navn; *skolletorn* SFyn, oftest om enebær; *Sankt Hans-æble* (5).